

AHISKA TÜRKLERİNİN SÜRGÜN EDEBİYATINDA MİLLÎ KAHRAMANLAR

 Öztürk Enver FAZLIOĞLU*

Ahıska Türklerinin sürgün devrinin folkloru ve edebiyatı edebî-estetik değeri ile yanaşı, toplumun tarihî hafızasını yaşatan mühim âmil olarak da dikkati çeker. Bu bakımdan Ahıska Türklerinin sürgün edebiyatında tarihî şahsiyetlerin terennüm olunduğu birçok eser meydana getirilmiştir. Bu eserlerden **Enver Odabaşov**'a, Yusuf Serverov'a ve İskender Aznavur'a dair yazılmış şiirleri hüsusi olarak kaydedebiliriz.

Ahıska Türklerinin yurda dönüş mücadelesinin lideri ve sembolü olmuş Enver Odabaşov 1917'de Adigön ilçesinin Apiyet köyünde doğmuş, gençliğinde Adigön'de orta mekteplerde tarih öğretmeniği yapmıştır. 1941 yılında muharebeye katılmış, 1947'de ordudan terhis olunmuştur. Odabaşov, askerî şecaatine göre nişan ve madalyalarla taltif edilmiştir. 1947-1966 yıllarında Kırgızistan köy mekteplerinde tarih öğretmeni olarak çalışmış, 1966'da Azerbaycan'a göç ederek 1970 yılına kadar Saatlı'da öğretmenlik görevini devam ettirmiştir. Sonradan Kabarda-Balkar Cumhuriyeti'ne göç eden Odabaşov, 1993'te orada vefat etmiştir. Artık 50'nci yıllardan Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesine rehberlik eden Enver Odabaşov, defalarca Sovet resmî organlarının baskısına maruz kalmış, haps edilmiş, lâkin yolundan dönmeyerek millî mücadelesini devam ettirmiştir. Onun başlattığı mücadele neticesinde millî hareket genişlemiş, Ahıska Türklerinin "**Vatan**" Cemiyeti kurulmuş, faaliyetine başlamıştır. Ahıska Türklerinin millî kimlik şuurunun gelişmesinde büyük rol oynamış Enver Odabaşov'un güzel imajı birçok şairin eserinde kendini göstermiştir.

Cabir Xalid, "Enver Odoğli" adlı şiirinde Odabaşov'un halkın tarihî hafızasında yerini ve gerçekleştirdiği millî misyonun ehemiyetini lirik tarzda canlandırır. Bu şiirde Odabaşov'un karakteri seciyelendirilir, şairin kahramanla münasebeti, duygu ve yaşantıları ifade olunuyor. Cabir Xalid okuyucularının yalnız hislerine değil, şuuruna tesir ederek vatanperverlik ideallerini yaymağa çalışır. Yalnız buna göre de eserin ritmi, yüksek heyecan ve haykırış şevkiyle seçilir:

*Axisxa'nın alavından alışdı,
Bağrımızdan qopan Enver Odoğli.
Gece-gündüz veteni için çalışdı,
Bağrımızdan qopan Enver Odoğli...*

Enver Odabaşov.

Şiirde, Enver Odabaşov'un ilk önce halkın isteklerini ifade etmesi, millî emeller uğrunda şahsî menfaatlerinden feragat etmesi ifade ediliyor. Şairin istifa ettiği "*Axisxa'nın alavından alışdı...*" gibi değerlendirici, "*Qorxi onun yüregine yad idi...*" gibi güçlendirici, "*Yorulmax ne, osanmax ne bilmedi...*" gibi seciyelendirici vasıtalar Odabaşov'un folklorvari epik kahramanlara benzer karakterini meydana getiriyor. Epik genişlik sonuncu bendde hiperbolik vasıtalarla tamamlanır:

*Bu güneşin gülmesi, ne gec oldi?
Bu baharın gelmesi, ne gec oldi?
Bizinendür, kimse demez, necoldi?*

Böylelikle şair, millî kahramanın okuyucuya doğma ferdi bedii suretini yaradır, diğer taraftan, kahramanını umumileştirir ve okuyucuları için nümuneye çevirir, onların hafızasında ebedileştirir.

Enver Odabaşov Ahıska Türklerinin görkemli şairi Şimşek Sürgün Kaxaretlî'nin sanatında da terennüm olunur. Şimşek Sürgün hem Odabaşov hakkında "Enver Muallim!" hem de onun dava arkadaşı, millî mücadelenin liderlerinden biri, uzun yıllar Ahıska Türklerinin "Veten" Cemiyetinin başkanı olmuş **Yusuf Serverov** hakkında "Veten oğlu Yusuf'a" şiirler yazmıştır. Şimşek Sürgün'ün "**Enver Muallim!**" şiiri sekişlikle, geraylıya has oynak ritimle yazılıp ve söz dizimi yönünden eserin kahramanına, Enver Odabaşov'a müracaat formundadır. Şiir kahramanın mücadele yolunun tasvirine değil, millî karakterin tecessümüne, halkın kahramana olan sevgisinin ifadesine yönelmiş ve folklorla has alkış tonundadır:

*Şu Kobliyan qoşa-qoşa,
Dört terefi qara meşe.
Getduğun yol yetsin başa,
Yaşa, Enver muallim, yaşa!
Millet için zindan çekdin,
Veten için göz-yaş tökdün.
El yolunda belin бүkdün,
Abiden çekilsin taşa,
Yaşa, Enver muallim, yaşa!..*

On birlikte yazılmış "Veten oğlu Yusuf'a" şiirinde ise türkülerin melodisine yakın farklı bir ritimle karşılaşıyoruz. Ahıska Türklerinin geleneksel

* Bakü Slav Universiteti, doktorant

musikili “deyim” melodisine yakın olan bu şiirin okuyucuya tesiri mısralardaki bölgülerin ahengiyle heyecanlı tiplemelere müracaat formasından istifade ediliyor:

*Merd oğlunun Veten düşer yadına,
Daim yeter milletinin dadına.
Eşitdim ki, Yusuf diyerler adına,
Sen yanarsın mazlumların oduna...*

*...Heqiqet yolüdür, yolların, Yusuf,
Senden işiq gözler ellerin, Yusuf.
Seni çağırırsalar, sedri-divana,
Qorxma, çoğalmışdır talların, Yusuf.*

Eserdeki seferberlik telaşı ve kahramana hitaben “Yusuf” diye seslenme, şairle okuyucu arasında güven ve fikir birliğini artırıyor; okuyucuları, Yusuf’un “heqiqet yolu” ile ilerlemeye çağırıyor.

*

Ahıska Türklerinin çağdaş şiirinde dikkati çeken tarihî şahsiyetlerden biri de Qarabağ muharebesinin kahramanı, topçu olduğundan Azerbaycan’da “Qrad İskender” olarak tanınmış muharebe şehidi İskender Aznavur’dur. 1989’da Özbekistan’dan Azerbaycan’a göç etmiş, üç evladı olan İskender, gönüllü Qarabağ cephesine gitmiş, gösterdiği kahramanlıkla döğüşerek şehid olmuşdur. Askerî yiğitliğinden dolayı *Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Millî Kahramanı* adını almış **İskender Aznavur**’un mert, mütevazı, cesur karakteri, Ahıska ve Azerbaycan Türklerinin tarihî hafızasında ve bedii edebiyatında önemli yer tutur. Bu kahramanın heyat ve döğüş yolu hakkında geniş malumat, istidatlı genç araştırmacı Mövlüd Işık’ın 2018’de Bakü’de basılmış olan “Axıxşalı Şehidler” adlı kitabında takdim edilmiştir.

İskender Aznavur’un ömür ve savaş yolunda Ahıska Türklerinin çağdaş şairleri de eserler vermiştir. 1931 yılında Azgur’da dünyaya gelmiş usta şair ve nâsir Nureddin Sasıyev, İskender Aznavur hakkında “Qrad İskender” adlı şiir ve henüz basılmamış bir destan yazmıştır. Birçok kitabın müellifi, Azerbaycan Yazıçılar Birliği’nin üyesi olan Nureddin Sasıyev’in “Qrad İskender” şiiri Ahıska Türklerinin “veten ağıtları”, “veten destanı” adlı lirik-epik eser türüne yakındır. Bu metinde lirik duygularla epik tasvir birliktedir. Hadiseler teferruatıyla nakledilir ve aynı zamanda şairin değerlendirmesi fikirlere ve hisleri veriliyor. Eser klasik geleneğe uygun olarak, kahramanın dünyaya gelmesinin, çocukluğunun tasviriyle başlıyor:

*Akkurqan’da axdı göbeyin qanı,
Ne gözəl yaratdı Allah insanı.
Dünyaya göz açdın... baban görmedin,*

Yusuf Serveroğlu.

*Almadın dünyada murad, İskender!
Azqurun merd oğlu qrad İskender!*

Şair veciz bir şekilde geçmiş Sovet cemiyetinde ortaya çıkan sahte “yeniden yapılanma”ya ve Fergana olaylarına dokunarak “Yeniden qurmağa başladı hökümet / Türkleri qurmağa başladı hökümet”, İskender’in Azerbaycan’a gelişini anlatır:

*Teze veten seçdin Azerbaycanı,
Bu yolda sen tökdün o şirin qanı,
Axır oldun Gedebeyin qurbanı,
Almadın dünyada murad, İskender!
Azqurun merd oğlu Qrad İskender!*

Bundan sonra İskender’in şanlı döğüş yolu, Başkent ameliyatında kahramancasına ölümü, şehitliğin zirvesi ve aynı zamanda Ermeniliğin getirdiği felâket, bedbaht talihler, babasız kalan çocukları üzerine söylüyor. Şiirdeki her bir bendin, “Almadın dünyada murad, İskender! /Azqurun merd oğlu Qrad İskender!” mısralarıyla bitmesi, eserin facialı hikâyesini anlatmakla beraber, kahramanlık idealini, mertlik destanının esas maksadı olan şehitlik meramını vurguluyor.

1932 yılında Adigön’de dünyaya gelmiş, 1957’de Azerbaycan’a göç etmiş, “Veten hesreti” adlı şiir toplusunun şairi Müzeyfe Qoca Adigönlünün onbirlikle yazılmış “Topçu İskender” şiiri de vatan destanları sınıfının tipolojisine dâhildir. İskender Aznavur’un döğüş yoluna ayrılmış bu eserde de terennüm ve tahkiye, lirik hisler ve objektif tasvir birliği vardır. Şair Gedebey’in Şımx bölgesinde devam eden savaşların tasvirinden başlayarak, kahramanın şecaatini, Türk oğluna yakışır yiğitliğini, gayret savaşından yüzü ak çıktığını, Türklük düşmanlarına dağ çektiğini sade şiir vasıtasıyla ve aramlı tonla vasf ediyor:

*Qorudun torpağı, namusu, arı,
Qız, gelin, çocuğu, hem qocaları.
Uyuyub yatmadın sen geceleri,
Vermedin torpağın, daşın, İskender!*

*Ermenilerin acı qatdın aşına,
Dura bilmediler senin karşına.
Milyonlar qoydular senin başına,
Qızıldan baha idi başın, İskender!..*

Böylelikle, Ahıska Türklerinin bir bütün olarak sürgün edebiyatı ve o cümleden tarihî şahsiyetlere ayrılmış eserleri etnik tarihî hafıza, millî kimlik şuurunu yaşatan, vatan anlayışını aktüelleştiren, yeni nesle vatanperverlik düşüncelerini aşlayan önemli sosyal-psikoloji faktörüdür.

İskender Aznavur.